

etatis anno. Sunt tamen qui asserunt eum vixisse 45, alii vero 63 annos. Ejus philosophia partim congruit cum philosophia D. Thomæ, differt tamen in quibusdam placitis, quorum hæc sunt præcipua:

1.° Præter distinctionem realem et rationis, admittere oportet distinctionem aliam, nempe, *formalem actualem ex natura rei*, quæ media veluti existit inter distinctionem realem et rationis; quæ proinde actu in entibus invenitur ante operationem intellectus.

2.° Hoc distinctionis genus locum habet inter essentiam et existentiam in rebus creatis, sicut etiam inter attributa divina.

3.° Dum dicitur Causam Primam cum secunda concurrere ad agendum, non est intelligendum quod physicam aliquam qualitatem eidem imprimit, sed solum quod operatur et agit cum subordinatione ad Agens Primum.

4.° Ex virtute divina potest idem corpus existere circumscriptive in pluribus locis.

5.° In homine, præter animam rationalem quæ hominem substantialiter informat, admittenda est alia forma substantialis, qua corpus in ratione corporis constituitur: unde in homine duplex datur forma substantialis.

6.° Materia prima propriam habet existentiam, nec proinde existit per existentiam formæ substantialis cui unitur.

7.° Animæ non solum imperfectorum animalium, sed perfectorum etiam, extensione et divisibilitate donantur.

8.° Principium individuationis rerum consistit in entitate aliqua, quæ aliquid reale includit distinctum formaliter ab ipsa natura individuata.

A D. Thoma recedit quoque, tum quoad naturam et originem moralitatis, quam repetere videtur ex libera Dei vo-

terré dans le couvent de Frères Mineurs. Mais bientôt d'étranges bruits circulèrent dans le monde; il se disait que Duns Scot, regardé comme mort, avait été enterré vivant; on ajoutait que le malheureux fut trouvé sur les degrés de son sepulchre, où il s'était traîné et où il avait dévoré ses mains: *aperto sepulchro, in gradibus mausolei, devoratis manibus repertum fuisse. Philosoph. du Moyen Age, t. 3.° pag. 6.*

luntate, dum scribit: «Sicut Deus potest aliter agere, ita potest etiam legem statuere rectam, quia si statueretur a Deo recta esset;» tum quoad immutabilitatem et dispensationem legis naturalis; tum denique quoad possibilitatem demonstrationis immortalitatis animæ rationalis, de qua hæc habet Scotus: «Non potest demonstrari quod sit immortalis.»

§ V.

Philosophia Rogerii Baconis et Lullii.

Rogerus Baco natus dicitur in Anglia circa annum Christi 1214. Postquam philosophiæ ac theologiæ operam navavit Oxonii et Parisiis, in patriam reversus amplectitur ordinem S. Francisci, quem plurimum illustravit, tum ob eximiam eruditionem ac peritiam in linguis orientalibus, tum propter summam peritiam in astronomia ac aliis scientiis physicis et naturalibus. Characteres doctrinæ et laborum ipsius, quibus philosophiæ et scientiarum naturalium progressum promovit, hisce continentur:

1.° Grammaticam, ac linguas veteres at scientificas, plurimum oportet colere ad scientias omnes discendas atque perficiendas.

2.° Priorum sapientum scientiam et labores revereri oportet, at simul curandum eos augere et perficere; homines enim «quanto juniores, tanto perspicaciores; quia juniores, utpote posteriores successione temporum, ingrediuntur labores priorum (1).»

3.° Proinde, «examinare debemus distinctissime sententias majorum, ut addamus quæ eis defuerunt, et corrigamus quæ errata sunt, cum omni tamen modestia et excusatione.»

4.° Scientiæ veluti præcipua radix est experientia, sine qua vix cognitio certa et scientifica obtineri potest, adeo ut ratiocinia, ipsæque demonstrationes mathematicæ, plenam ac scientificam certitudinem non adsequantur, nisi experientia eadem comitetur.

(1) *Opus majus*, pag. 9.

Ex his colligitur, quod quamvis Baco philosophiam proprie dictam non coluerit, ejus tamen progressum non parum juvit et promovit, prudentissimis præceptis, quæ ipsemet quoque ad praxim reduxit, ut videre licet in cit. *Opus Majus*, in quod observationes et experimenta multiplicis generis, aut continentur, aut indicantur: atque inter alia adfirmat effici posse, «ut naves maxime fluviales et maritimæ ferantur, unico homine regente, majori velocitate quam si essent plenæ hominibus navigantibus. Currus etiam possent fieri, ut sine animali moveantur cum impetu inestimabili.» *Instrumenta* etiam seu machinas ad volandum fieri posse, scribit; aliaque quamplurima memorat, quæ ostendunt monachum franciscanum extitisse peritissimum in physicis, mathematicis et mechanicis.

Raymundus Lullius in Balearica Majori natus est circa annum 1235, atque post multiplices simulque extraordinarias vitæ vicissitudines et pericula, apud Tunetum in Africa lapidibus obrutus est a Mauris, quibus Christi fidem non semel prædicarat, Alcorani religionem ac doctrinam simul confutando validissimis argumentis et maxima scientia. Controversia extat adhuc inter criticos, circa authenticam quorundam ex ipsius operibus. Quidquid tamen de hoc sit, cum ejus philosophiæ præcipua pars contineatur in *Arte Magna*, quæ Lullii genuinus fœtus proculdubio existit, generalia lineamenta ejus philosophiæ ex eadem excipere atque dijudicare oportet, tam quoad methodum, quam quoad doctrinam. Et quidem,

1.º Ejus methodus sita est in dispositione, artificiosa quidem, sed satis arbitraria quæstionum et rerum quæ investigationi rationis humanæ subesse possunt.

Cujus rei probationem non minus ac specimen exhibent, tum prologus quem *Arti Magnæ* Lullius præfixit, tum ejusdem Artis divisio atque argumentorum distributio per litteras alphabeti, quæ hic subjicimus:

«Quoniam multas artes fecimus generales, ipsas volumus clarius explanare per istam quam vocamus ultimam, quia de cætero non proponimus aliam facere; ipsam quidem ex aliis compilamus, et aliqua nova explicite addimus. Quoniam intellectus humanus est longe magis in opinione quam in scientia constitutus; quia quælibet scientia habet sua principia propria, et diversa a principiis aliarum scientiarum, idcirco

requirit et appetit intellectus, quod sit una scientia generalis ad omnes scientias, et hoc cum suis principiis generalibus, in quibus principia aliarum scientiarum particularium sint implicita et contenta, sicut particulare in universali. Et ratio hujus est, ut cum ipsis principiis alia principia subalternata sint, et ordinata et etiam regulata; ut intellectus in ipsis scientiis quiescat per verum intelligere, et ab opinionibus erroneis sit remotus ac prolongatus. Per hanc quidem scientiam possunt aliæ scientiæ perfacile acquiri. Principia enim particularia in generalibus hujus artis relucent et apparent; dum tamen principia particularia applicantur principiis hujus artis, sicut pars applicatur suo toti. Principia vero hujus artis sunt hæc: Bonitas, Magnitudo, Æternitas sive duratio, Potestas, Sapientia, Voluntas, Virtus, Veritas, Gloria, Differentia, Concordantia, Contrarietas, Principium, Medium, Finis, Majoritas, Æqualitas et Minoritas. Et dicuntur generalia; quia omnes bonitates aliarum scientiarum ad unam bonitatem generalem sunt applicabiles. Et idem dico de omnibus magnitudinibus ad unam magnitudinem generalem: et sic de consimilibus aliis, suo modo dicendum. Amplius quidem hæc scientia, generalis potest nuncupari, quia quæstiones generales habet ad omnes alias quæstiones, quæcumque sint, applicabiles. Omnes enim in istis implicantur, et sunt hæc, scilicet, Utrum sit; Qui est; De quo est; Quare est; Quantum, Quale est; Quando est; Ubi est; Quomodo est; et Cum quo est. Et sunt decem, ut apparet numeranti. Item, ars ista est generalis ratione mixtionis principiorum et regularum, quam habet, ut inferius patebit. Nam sicut propositio in communi sumpta, et generalis ad omnes propositiones, sic suo modo ista principia composita, in communi sumpta, sunt generalia ad omnia principia particularia composita. Sed ut dubium removeatur, dico quod omnia alia principia sunt particularia respectu istorum principiorum hujus artis; sicut bonitas magna, quæ est composita, est communis quidem ad bonitatem Petri, et equi, et sic de aliis.

DE DIVISIONE HUIUS ARTIS.

Dividitur ars ista in 15 partes: scilicet, Alphabetum, Figuras, Diffinitiones, Regulas, Tabulam, Evacuationem tertiæ figuræ, Multiplicationem quartæ figuræ, Mixtionem, Novem subjecta, Applicationem, Quæstiones, Habitationem, Et modum docendi.

PRIMA PARS PRINCIPALIS.

DE ALPHABETO.

Alphabetum vero hujus artis, est illud:

B significat Bonitatem, Differentiam, Utrum, Deum, Justitiam, et Avaritiam.

C significat Magnitudinem, Concordantiam, Quid, Angelum, Prudentiam, et Gulam.

D significat Æternitatem sive Durationem, Contrarietatem, De quo, Cælum, Fortitudinem, et Luxuriam.

E significat Potestatem, Principium, Quare, Hominem, Temperantiam, et Superbiam.

F significat Sapientiam, Medium, Quantum, Imaginationem, Fidem, et Acidiam.

G significat Voluntatem, Finem, Quale, Sensitivam, Spem, et Invidiam.

H significat Virtutem, Majoritatem, Quando, Vegetativam, Charitatem, et Iram.

I significat Veritatem, Æqualitatem, Ubi, Elementativam, Patientiam, et Mendacium.

K significat Gloriam, Minoritatem, Quomodo et Cum quo, Instructivam, Pietatem, et Inconstantiam.

Hoc verum alphabetum, corde tenus oportet scire; quod sine eo artista minime poterit uti ista arte sive ipsam praticare. Et est positum hoc alphabetum in hac arte, ut per ipsum significentur principia, et quæstiones hujus artis, et ea quæ in ipsis continentur, et ad propositum adducatur, de quo quæritur; ut intellectus sit verus, certus, et non dubitativus.»

Alphab- tum seu principia hujus ar- tis sunt aut		Prædi- cata.		A.		
Q. Quæstiones.	S. Subjecta.	T. Relata seu res- pectus.	Absoluta.	1. ^o Essentia.	2. ^o Unitas.	3. ^o Perfectio.
Utrum?	Deus.	Differen- tia.	Bonitas.	B.		
Quid?	Angelus.	Concor- dantia.	Magnitu- do.	C.		
De quo?	Cælum.	Contra- rietas.	Æterni- tas seu duratio.	D.		
Quare?	Homo.	Princi- pium.	Potestas.	E.		
Quantum?	Imagina- tio.	Medium.	Sapient- tia.	F.		
Quale?	Sensiti- va.	Finis.	Volun- tas.	G.		
Quando?	Vegetali- va.	Majori- tas.	Virtus.	H.		
Ubi?	Elemen- taliva.	Æquali- tas.	Veritas.	I.		
Quomodo? Cum quo?	Instru- mentaliva.	Minori- tas.	Gloria.	K.		
V. Virtutes.	Justitia.	V. Virtutes.	Justitia.			
V. Vita.	Avaritia.	Gula.	Luxuria.	Superbia.	Acidia.	Invidia.
						Ira.
						Menda- cium.
						Incon- stantia.

TABULA AD ARTIS MAGNÆ

PRIMUM CAPUT PERTINENS.

2.° Ejus doctrina philosophica hisce summatim continetur:

a) Deus, utpote Summa Bonitas, necessario existere dignoscitur ex existentia ipsa bonitatum inferiorum, quæ minime existere possent nisi aliqua prius existeret Bonitas Summa.

b) Sicut porro Deus mundum præcedit et superat quoad attributa, bonitatem, potestatem etc., ita mundum præcedit et superat ex parte æternitatis, ac proinde repugnat mundum esse æternum.

c) Hominis anima per creationem, et non per generationem producitur; quandoquidem quod generationi est obnoxium, necessario senescit et corrumpitur, quæ minime in rationali anima observantur. Corpus hominis constituitur ex quatuor elementis; ejusdem vero anima ex vegetativa, ex sensitiva, ex imaginativa. Ex quo conjicere licet, Lullium admittere in homine alias vel saltem aliam animam præter rationalem.

d) Primum et præcipuum objectum ab intellectu cognitum est ens seu esse communissimum, cujus cætera omnia objecta sunt veluti partes et applicationes. Nam «esse est commune cæteris omnibus, et per se notum, et non eget declaratione; tamen partes ejus hic declarantur. Unde bonum, est esse gratia cujus omnia bona sunt... Magnum, est esse gratia cujus omnia sunt magna... Durans, est esse gratia cujus omnia habent durationem... Potens, est esse gratia cujus omnia sunt potentia... Sapiens, est esse gratia cujus omnia sunt scibilia... Volens, est esse gratia cujus omnia sunt volentia;» sicque cætera entis attributa prosequitur Lullius.

Sciendum etiam; Lullium conatum fuisse artem cabalisticam in philosophiam christianam introducere; unde non solum eam usurpat in suis libris, sed etiam eam magni facit et commendat, hæc inter alia scribens: «Dicimus quod hoc vocabulum Kabbala quod scribitur per litteram K, nihil aliud est arabice importans latine quam superabundans sapientia. Est igitur Kabbala habitus animæ rationalis ex recta ratione divinarum rerum cognitivus (1).»

(1) Non immerito igitur habet Rousselot: «Raymond Lulle est le premier parmi les scholastiques du catholicisme, qui ait introduit

Observatio.

Ex hucusque expositis, sequentia licet colligere, circa nostrum Lullium: 1.º Vir profecto extitit magni ingenii, atque de scientiis proculdubio bene meruit, tum laboribus scientificis, tum operibus conscriptis; ast imaginationis æstuantis vi abreptus; erudite atque subtilius, potius quam profunde et solide de philosophicis disseruit. 2.º Exinde, ipsa Lullii *Ars Magna*, quæ veluti compendium quoddam ipsius scientiæ habetur, ingenium quidem et originalitatem redolet, sed quæ formas externas potius, quam rei substantiam et scientifica argumenta attingit: quapropter non prorsus immerito scripsit Cornelius Agrippa: *hanc artem ad pompam ingenii et doctrinæ ostentationem potius, quam ad comparandam eruditionem valere, ac longe plus habere audaciæ quam efficaciam.* 3.º Ast vero, nec quoad ingenium, nec quoad voluntatem, nec quoad doctrinam, quidquam commune habet cum sophistis, quibus aliqui eundem accensere non verentur (1).

cette philosophie dans le moyen age; il est devenu, par suite, le chef d'une école de cabalistes qui a joué un grand rôle après lui, es à ces titres encore, Raymond Lulle a droit à une place honorable parmi les hommes de son temps, qui ont le plus marqué dans la science; toutefois ces litres ne sont pas les seuls: il a un mérite personnel qu'on ne peut lui refuser sans injustice. C'est assurément une des plus puissantes intelligences de son siècle; son grand art en est une preuve. On peut à peine se figurer ce qu'il dut falloir de combinaisons, de recherches et de patience pour coordonner et rendre visible à l'œil un système aussi compliqué, et qui avait pour objet le savoir universel. » *Philosophie du Moyen Age*, t. 3.º pag. 124.

(1) Minime idcirco adsentimur præfato Agrippæ, dum in Comment. in Lullii Art. Mag. hæc scribit: «Invenit Raymundus Lullius recentioribus temporibus artis dialecticæ haud absimilem prodigiosam artem, per quam, tamquam alius Gorgias Leontinus (qui primus in conventu litteratorum hominum poscere ausus est, qua de re quisque audire vellet) de quovis subjecto sermone abunde quis valeat disserere, atque invenire quædam artificiosa nominum ac verborum perturbatione, atque in utramque partem de omni (subjecto) sermone curioso hoc, plus quam eleganti artificio garrula loquacitatis ostentatione disputare; nec ullum vicendi locum aliis relinquere, et res minutissimas et pusillas in immensum dilatare.»

§ VI.

Philosophia Durandi et Occami.

Cum duobus hisce philosophis incipit periodus quarta seu degenerationis philosophiæ scholasticæ; tum quia aliqua ex præcipuis dogmatibus philosophicis præcedentium Scholasticorum refellere aggressi sunt; tum maxime quia post eos philosophia ad subtilitates et contentiones vanas declinavit; tum denique quia Occamus præsertim, viam sensualismo et scepticismo aperuit. Itaque

Durandus de Sto. Portiano, labente sæculo 13 in Gallia natus, ordinem Prædicatorum juvenis adhuc ingreditur, ac post litterarum studia, summa cum laude et profectu peracta, magister Sacri Palatii, atque tandem Episcopus Meldensis creatur, e vivis decedens circa annum 1334. Ejus *Commentaria in Mag. Sent.*, dogmata quædam, tum philosophica, tum theologica continent, a D. Thoma et reliquis insignioribus Scholasticis abhorrentia. Horum præcipua, quoad philosophica, hisce continentur:

a) Deus non immediate influit in operationibus creaturarum sed tantum mediate, eisdem tribuendo et conservando virtutem seu potentias ad agendum: similiter «Deus non est causa actionum liberi arbitrii, nisi quia liberum arbitrium ab ipso et est, conservatur (1).»

b) Falsum est objectum proprium intellectus humani esse universalis; nam «primum cognitum ab intellectu non est universale, sed singulare (2).»

c) Existentia intellectus agentis gratuita; est; sicut enim nulla est necessitas admittendi *sensum agentem*, ita nec ponendi intellectum agentem.

d) Similiter, cum absurdum sit dicere «quod potentia cognoscitiva ducatur in cognitionem alicujus per tale representativum quod est sibi totaliter incognitum;» (3) rejiciendæ

(1) *Sentent.*, lib. 2.º, Dist. 37, q. 4.^a

(2) *Ibid.*, Dist. 3.º, q. 7.^a

(3) *Ibid.*, quæst. 6.^a

sunt species vel ideæ tam sensibiles quam intelligibiles, quæ pro cognitione objectorum pronuntur (1).

Guilielmus Occam in Anglia natus circa finem sæculi 13, ordinem S. Francisci amplectitur. Primum, Scoti auditor, postea Parisiis publice docens, causam Philippi Gallæ regis, ac deinde Ludovici Imperatoris adversus Summum Pontificem tuetur variis libris adversus Sedem Apostolicam conscriptis, ad tandem apud Monachum moritur anno 1347. Præter non pauca erronea ad theologiam et jus canonicum spectantia, Occamus in philosophia viam sensualismo et scepticismo aperuit.

a) Sensualismo quidem, quatenus: 1.º nominalismum Roscellini restituit, universalia ad flatus vocis revocans, simulque docens quod «scientia realis non est specialiter de rebus tamquam de illis quæ immediate sciuntur.» Ex quibus aliisque ejusdem placitis facile erui posset, hominem nihil præter singularia cognoscere, ad quod sensus sufficiunt: 2.º quatenus statuit demonstrari non posse immaterialitatem et incorruptibilitatem rationalis animæ, de qua hæc, inter alia, habet: «Quod illa forma sit immaterialis, incorruptibilis ac indivisibilis, non potest demonstrari, nec per experientiam sciri (2).» Quod sane non sensualismo tantum, sed

b) Scepticismo quoque aperte favet, sicut nimis eidem favent alia hujus philosophi placita, ex. gr. dum docet non posse «demonstrative probari quod tantum est unus Deus:» nec posse per rationem probari quod Deus «intelligat omnia a se;» similiter nec posse «probari naturali ratione quod Deus sit causa efficiens alicujus effectus (3).»

Observatio in philosophiam Durandi et Occami.

Sicut Durandus spectari potest veluti antecessor scholæ

(1) Cousin, postquam narravit Occamum rejecisse species sensibiles et intelligibiles, subdit: «il est dans l'Europe moderne l'antécédent de Reid et de l'école écossaise.» *Histoir. de la Phil.*, lec. 9.º Ex dicti porro colligitur gallum philosophum vehementer falli in re hac; quoniam Durandus antiquior existit, atque sua Commentaria prius quam Occamus scripsit. Vid. Jourdain, *Philos. de Saint Thomas*, t. 2.º, pag. 155.

(2) *Quodlib.*, 1.º, quæst. 10.

(3) *Quodlib.*, 2.º, q. 1.º

scoticæ quoad theoriam cognitionis intellectualis, ita Occamus spectari potest tamquam auctor prologium faciens, primo quidem sensualismo moderato Locke, ad quem etiam accedit, dum contendit, attributa et actus rationalis animæ non sufficere ad demonstrandum eam esse substantiam spirituales et immaterialem: 3.º theoriæ Puffendorf circa originem et naturam moralitatis, sicut constat, tum ex his quæ in Ethica adnotavimus, tum ex eo quod non semel aperte docet de re hac, de qua, præter alia, hæc scribit (1): «illa est boni et mali moralis natura, ut cum a liberrima Dei voluntate sancita sit et definita, ab eadem facile possit amoveri et resigi; adeo ut mutata ea voluntate, quod sanctum et justum est, possit evadere injustum.»

§ VII.

De philosophia Arabum et Judæorum.

Philosophia scholastica præparationem et præsidium accepit ex laboribus litterariis Arabum et Judæorum, qui a sæculo decimo usque ad decimum tertium, tum apud Orientem, tum maxime in scholis Hispaniæ floruerunt. Siquidem, hispani arabes in proprium idioma Aristotelis opera transtulerunt, et judæi ad hebraicum verterunt, ex quibus deinde facilius et pedetentim ad latinam linguam transierunt non solum Aristotelis libri, sed Arabum et Rabbiorum opera ac commentaria philosophica. Inter Arabes porro philosophos eminent, præter Alkendi, in civitate Bosra natus, qui primus Aristotelis philosophiam apud Arabes coluit atque commentariis illustravit ineunte sæculo nono, qui præterea scripsit *Exhortationem ad studium philosophiæ*,

a) *Alpharabius*, qui sæculo decimo in Syria floruit, Aristotelisque philosophiam publice docuit ac commentariis illustravit, præsertim quoad partem rationalem et dialecticam.

b) *Avicenna* (Ibn-Sina) medicus ceber in Perside natus anno 980 et mortuus 1036. Non solum Aristotelis, sed Hip-

(1) *Sentent.*, lib. 2.º, quæst. 19.

pocratis quoque et Galeni opera perlegit et commentariis ornavit.

c) *Algazel*, in provincia *Khorasan* natus circa finem sæculi undecimi, et mortuus anno 1127. In schola Bagdad publice cum magno plausu docuit. Postremis saltem vitæ annis scepticismo philosophico adhæsit; unde et opus scripsit cui titulus: *Destructio Philosophorum*.

d) *Jaafar* seu *Tophail* (Ibn-Tophail) medicus simul ac insignis philosophus Hispali vel fortasse Granatæ natus, qui sæculo duodecimo floruit. Celebratissimum opus scripsit cui titulus: *Philosophus autodidactus*, in quo hypothese facta hominis in deserta insula sibi ipsi et naturæ relicti, ædificium sapientiæ ab imis incipiens, sola individuali ratione duce, ad scientiam humanam et divinam perducit. Pantheismum quendam mysticum sectatur, docens ultimum gradum humanæ scientiæ esse agnoscere et affirmare, nihil reale revera existere præter aut extra *Ens absolutum*.

e) *Averroes* tandem, (Ibn-Roschd) qui Cordubæ natus anno Christi 1120 moritur apud Marochium 1198. Celebratissimus extitit hic philosophus, tam apud Arabes, quam apud christianos ipsos, qui ob ingentem numerum commentariorum quæ in libros fere universos Aristotelis conscripsit, *Commentatorem*, eum appellarunt. Pantheismum psychologium ac errores alios gravissimos suis Commentariis admixcet. Scripsit etiam opus cui titulus: *Destructio Destructionum*, in quo scepticismum Algazelis refellit. Adversus Averrois doctrinam acriter dimicavit Lullius, verbo, scriptis ac etiam libellis ad Summum Pontificem datis pro comburendis Averrois libris.

2.º Quod attinet ad Rabbinos, florentissimas scholas habuere Cordubæ, Toleti, Barcinonæ aliisque Hispaniæ civitatibus, in quibus philosophiam, medicinam, mathesim, astronomiam aliasque scientias mirifice excoluerunt, quantumvis ipsorum labores satis adhuc non dignoscantur, atque, ut merito ait P. Cuevas, «hæc philosophicæ hispanorum literaturæ pars, solertem et industrium postulat scriptorem, qui tot et tantos scientiarum thesauros in publicum effundat.» Inter Rabbinos celebrantur maxime:

a) *Avicbrom*, (Salomon ben-Gehirol) qui natus Malacæ in Bætica, Cæsaraugustæ educatur, et moritur Valentini Edeta-

norum. Scripsit librum cui titulus: *Fons vitæ*, in quo metaphysica continetur, quæ Aristotelem simul et neoplatonismum sapit.

b) *R. Moyses*, vulgo *Maimonides* nuncupatus, Cordubæ natus circa dimidium sæculi duodecimi, et apud Cairum in Ægypto mortuus sæculo sequenti ineunte. Plurima philosophica scripsit, in quibus Dei notionem satis accurate evolvit, antropomorphismum vehementer refellens (1).

Observatio in philosophiam Arabum.

Arabum philosophia, quippe quæ ex Aristotelis operibus initium, argumenta et occasionem sumpsit, tamquam proprium atque universaliorem characterem sibi vendicat, hæere et delectari in speculationibus metaphysicis et logicis, sive dialecticis. Ast simul in eadem duo motus philosophici observantur, præsertim post duo priora ejusdem sæcula, nempe: 1.º *Rationalismus scepticus*, cujus præcipuus parens et propugnator extitit Al-Gazel; 2.º *Rationalismus pantheisticus*, cujus insigniores adsectæ et propugnatores extiterunt Tophail et Averroes, quorum primus pantheismum idealistam et mysticum; alter pantheismum psychologium propugnavit et evolvit.

§ VIII.

Observationes in philosophiam scholasticam.

Ex his quæ hucusque summatim delibavimus facile colligitur, historiam et naturam philosophiæ scholasticæ ignorare, eos qui nihil in ea vident nisi forraginem subtilitatum et inanum quæstionum, aut doctrinam penitus uniformem et immobilem, Aristoteli cæco impetu adhærentem. Nam si ea universim accipiatur, prout complectitur philosophos eun-

(1) «Il a composé beaucoup d'ouvrages dont le plus célèbre, celui qui contient sa doctrine philosophique, a été traduit en latin et imprimé à Paris en 1520 in-folio: *Rabi Mossei Ægyptii dux seu director dubitantium et perplexorum*, in tres libros divisus.» Cousin, *Histoire de la Phil.*, loc. 9.º, pag. 272.